

ARISTOTELÉS – AUTOR PLATÓNOVÝCH DIALÓGOV ŠTÁTNIK A SOFISTA?

ZUZANA ZELINOVÁ, Katedra filozofie a dejin filozofie, Filozofická fakulta UK, Bratislava, SR

ZELINOVÁ, Z.: Aristotle – the Author of Plato’s Dialogues *The Statesman* and *The Sophist*?
FILOZOFIA 73, 2018, No. 2, pp. 133-144

A passionate discussion between Roger D. Masters and Anton – Hermann Chroust concerning the case of Aristotle’s missing dialogues, namely *The Statesman* and *The Sophist* (commonly attributed to Plato), started in the second half of the 20th century on the pages of the scientific journal *Political Theory*. Masters offered two assumptions on the authorship of the dialogues which gave rise to the whole polemic: A) the author of the fourth to sixth books of Aristotle’s *Politics* is Theophrastos; B) Plato’s *Statesman* and *Sophist* are works of the young Aristotle. The aim of this paper is to confront Masters’ and Chroust’s arguments with the arguments from Aristotle’s *Politics* and Plato’s dialogues. On the basis of the textual evidence we will try to determine which of the two authors offers stronger arguments.

Keywords: Aristotle – Plato – *The Statesman* – *The Sophist* – Aristotle’s missing dialogues

Dialógy *Štátnik* a *Sofista*, ktoré tradícia spája s prívlastkom Platónove, sa už na prvý pohľad zreteľne líšia od ostatných Platónových prác. Príčinou tejto odlišnosti nie je len fakt, že sa zvyknú zaraďovať medzi tzv. „neskoré“ dialógy.¹ Dva spomínané dialógy vykazujú viaceré odlišnosti aj v rámci samotnej skupiny neskorých dialógov. V Platónovom poslednom dialógu *Zákony*, podobne ako v *Štátnikovi* a *Sofistovi*, nie je hlavným hovorcom symbol raných a stredných dialógov Sókratés. Zatiaľ čo v *Zákonom* sa nevyskytuje vôbec,² v druhých dvoch spomínaných dialógoch je síce formálne prítomný,³ avšak do

¹ Por. (Brandwood 1990, 250).

² Je však zvláštne, že Aristotelés vo svojej *Politike* uvádza Sókrata ako hovorcu v Platónových *Zákonom* (Pol. II. 1265a).

³ V dialógu *Sofista* Sókratés iba stanoví základnú otázku skúmania (t. j. aký je rozdiel medzi sofistom, štátnikom a filozofom) a prenechá diskusiu na Theaiteta a neznámeho host’a. Dialóg *Štátnik* je plynulým pokračovaním *Sofistu*, v ktorom opäť Sókratés poveruje vedením rozhovoru svojho menovca Sókrata Mladšieho. Téma dialógu sa tentokrát odvíja od hľadania definície spravodlivého štátnika. Je pomerne zaujímavé, že debata medzi Mastersom a Chroustom sa nezameriava na vzťah predmetných dialógov s Platónovým dialógom *Theaitétos*, ktorý sa často bez pochybností pripisuje Platónovi a na ktorý dialóg *Sofista* dejovo nadväzuje. Je pravdepodobné, že Masters aj Chroust sú si veľmi dobre vedomí množstva parciálnych problémov, ktoré by vyvolala redukcia celej diskusie na záver: *Theaitétos* sa považuje za Platónov dialóg, pretože dejovo (viac-menej iba dejovo/scénicky, na rozdiel od *Sofistu*

diskusie takmer vôbec nezasahuje a stojí akoby na jej okraji. Ak zoberieme do úvahy viaceré Platónove zmienky⁴ o tom, ako je Sókratés neustále vyvedený z miery pri krásnych slovách a aký erotický náboj má preňho dialektický rozhovor, nechce sa nám až veriť, že sa stretávame stále s tým istým Platónovým Sókratom. Vydržal by Platónov Sókratés stáť pokojne na okraji dialógu? Táto otázka má dve odpovede – jednu jednoduchú a jasnú, druhú zložitú a nejasnú.

Tá jasnejšia vysvetľuje vnútornú diskrepanciu medzi neprítomnosťou Sókrata u neskorého Platóna tým, že v *Zákonoch* jednoducho Sókratés nemôže vystupovať, pretože sa odohrávajú na území mimo Athén. V *Sofistovi* a *Štátnikovi* zas aktívne nezasahuje preto, lebo ide buď o rekonštrukciu a kritiku Platónových názorov z predchádzajúceho obdobia (kde sa vyrovnáva s kritikou svojich vlastných žiakov v Akadémii),⁵ alebo sa v nich Platón odkláňa od náuk svojho učiteľa.

Odpoveď, ktorá je zložitejšia a nie veľmi jasná, hovorí: Platónove dialógy *Sofista* a *Štátnik* v skutočnosti nenapísal Platón. Táto téza, ktorá je sama osebe pomerne extravagantná, je doplnená rovnako šokujúcim tvrdením, že predmetné dialógy napísal Platónov žiak Aristotelés. Zástancom⁶ tohto tvrdenia bol sociálno-politický filozof Roger D. Masters a počas druhej polovice 20. storočia prebehla medzi ním a Antonom-Hermannom Chroustom na stránkach vedeckého časopisu *Political Theory* zanietaná diskusia o Aristotelových chýbajúcich dialógoch. Masters túto diskusiu premenil na diskusiu o autorstve dialógov *Štátnik* a *Sofista*. Predložil dve zaujímavé hypotézy, od ktorých sa odvíjala celá polemika: po prvé, autorom štvrtej až šiestej knihy Aristotelovej *Politiky* je Theofrastos, po druhé, Platónov *Štátnik* a *Sofista* sú diela mladého Aristotela.

Cieľom nášho príspevku je predstaviť túto diskusiu a konfrontovať argumenty oboch autorov (t. j. Mastersa a Chrousta) s naším vlastným čítaním antických prameňov. Podrobnejšie sa budeme venovať najmä autorstvu dialógu *Štátnik*. V našom výklade budeme postupovať tak, že sa zameriame na tie (podľa nás) najrelevantnejšie argumenty,⁷ ktoré predložili Masters a Chroust a ktoré nejakým spôsobom prispievajú k riešeniu otázky autorstva daných dialógov.

Skôr než pristúpime k samotnej analýze tejto diskusie (resp. jednotlivých argumentov), považujeme za potrebné položiť si dve zásadné otázky: Je polemika medzi Mastersom a Chroustom niečím zaujímavá pre súčasný akademický svet? Môžeme problém, na ktorý obaja autori v druhej polovici 20. storočia reagovali, považovať za starú a uzavretú

a *Štátnika* je hlavným hovorcom Sókratés) naňho nadväzuje *Sofista*. Na *Sofistu* zase nadväzuje *Štátnik*, teda aj tieto dva dialógy musia nevyhnutne pochádzať priamo od Platóna.

⁴ Por. Platónov dialóg *Symposion* vo všeobecnosti, ďalej (Platón, *Erast.* 133b, *Charm.* 155c, a. i.).

⁵ Por. (Cornford 1935, 242-248).

⁶ *Sofistu* a *Štátnika* považoval za nepravé napríklad Socher. Vo svojom diele *Über Platons Schriften* (1820) uvádza, že by sme ich mohli dokonca považovať za antiplatónske (por. Grote 1865, 175). Pozri tiež (Novotný 1948, 39-41), ktorý uvádza ďalších hyperkritických autorov (Ast, Ribbing, Horn) spochybujúcich mnohé, dnes už tradične autentické Platónove spisy.

⁷ Obmedzený rozsah príspevku nám nedovoľuje sa úplne vyčerpávajúco zaoberať všetkými argumentmi, s ktorými daná diskusia pracuje, alebo s otázkami, ktoré so sebou prináša. Pre širšie oboznámenie sa s celou diskusiou pozri (Masters 1977 a 1979; Chroust 1965 a 1979).

kapitolu z dejín antickej filozofie? Odpoveď je jednoznačná – nie, nemôžeme. Problém autorstva jednotlivých Platónových dialógov⁸ je v súčasnosti stále živý, rovnako ako problém stratených Aristotelových diel.⁹ Podobne sú stále živé a filozoficky podnetné aj jednotlivé problémy, na ktoré debata medzi Mastersom a Chroustom odkazuje – t. j. spôsob písania „Platónových“ dialógov,¹⁰ problém autorstva IV. – VI. knihy *Politiky*,¹¹ otázka autorstva v antike vo všeobecnosti,¹² vzťah medzi Aristotelovými exoterickými a ezoterickými dielami,¹³ otázka prehodnotenia stylometrickej metódy¹⁴ a mnohé ďalšie.

Dialóg Štátnik a Aristotelova Politika. Mastersova téza (teda je možné, že Platónove dialógy *Štátnik* a *Sofista* napísal Aristotelés) vychádza z viacerých predpokladov. Stredobodom jeho záujmu sa stáva Aristotelovo a Theofrastovo sociálno-politické učenie. Svoju pozornosť sústreďí predovšetkým na Aristotelovo ezoterické dielo *Politika*. Odlišnosť v myslení medzi Aristotelom a Theofrastom dokazuje na zlomkoch z Cicerónových diel *De Legibus* a *De Finibus*. Tieto diela sa považujú za veľmi cenné doxografické zdroje, pretože ide o ojedinelé svedectvo o Aristotelovom politickom myslení ešte pred Andronikovým zoradením Aristotelových spisov. Z toho, čo uvádza Cicero, Masters odvodzuje, že autorom IV. – VI. knihy *Politiky* môže byť s veľkou pravdepodobnosťou sám Theofrastos (Masters 1977, 38-39).

Masters svoj predpoklad zakladá na troch Cicerónových zmienkach: a) Aristotela vníma Cicero ako člena školy, ktorú viedol Platón (v opozícii voči stoikom) (*De Leg.* III., 13-14);¹⁵ b) Theofrastos sa špecializoval na tieto témy – t. j. na zákonodarstvo a magistráty – a považoval sa za hlavného teoretika politickej vedy (*De Leg.* III., 13-14);¹⁶ c) Theofrastos ako prvý skúmal niektoré konkrétne body spájajúce sa s úradmi, teda „zmeny, ku ktorým dochádza v štáte, a dôležité okolnosti, s ktorými sa treba vyrovnávať, ak si to situácia vyžaduje“ (*De Fin.* V., 11).¹⁷

⁸ To, že „platónska otázka“ – teda otázka, čo môžeme chápať pod súborným označením „platonizmus“ – je v súčasnosti stále veľmi živá a aktuálna, potvrdzuje napr. polemika medzi Jakubom Jirsom a Kryštofom Boháčkom týkajúca sa pravosti dialógu *Alkibiades II.* (pozri Jirsa 2009, 88-89; Boháček 2009, 9-14). Rozsiahlu diskusiu o pravosti *Siedmeho listu* nachádzame zas u Erlera (2007).

⁹ Pozri (Canfora 2001) alebo (Bobonich 2007; Chroust 1973).

¹⁰ „Ich autentickosť (t. j. *Štátnika* a *Sofistu* – doplnila Z. Z.) nemôže byť garantovaná, pretože si rovnako ako v prípade iných neskorých prác nemôžeme byť istí, či ich Platón ‚písal‘ osobne alebo ich iba určil pre publikáciu“ (Thesleff 2009, 339).

¹¹ Pozri napr. (Row 1991).

¹² Pozri (Momigliano 1993).

¹³ Pozri (Sharples 2007; Anagnostopoulos 2009).

¹⁴ Pozri (Nails 1994; Thesleff 2009) a por. poznámku pod čiarou č. 42.

¹⁵ V diele *De Legibus* Cicero konkrétne píše: „Napriek tomu, že aj starší (stoici) sa zanietene zaoberali otázkou štátu, venovali sa mu iba na teoretickej úrovni a nesnažili sa, aby ich myšlienky boli užitočné pre ľud a občanov. Náš materiál pramení však z Akadémie, ktorú viedol Platón“ (preložila Z. Zelinová).

¹⁶ Cicero v *De Legibus* uvádza: „Po ňom (t. j. po Platónovi – doplnila Z. Z.) sa otázke usporiadania štátu venovali jeho žiaci Aristotelés a Hérakleidés Pontský. A ako vieš, Aristotelov žiak Theofrastos sa tiež zaoberal týmto druhom vecí“ (por. Cicero, *De Fin.* V., 11; preložila Z. Zelinová).

¹⁷ V časti venovanej výkladu peripatetickej filozofie Cicero píše: „Tretí časť, hľadajúci pravidla, jak

Ako ďalší dôležitý fakt Masters uvádza, že keď Aristotelés v *Politike* IV. 1289b hovorí o rozdelení ústav na dobré a zlé, odvoláva sa na svojho anonymného predchodcu. „Takto to povedal už jeden z našich predchodcov, aj keď z iného hľadiska ako my“ (Masters 1977, 39-40). Podľa Mastersa však na iných miestach v *Politike* Aristotelés uvádza Platóna vždy menom, a preto je potrebné v týchto riadkoch vidieť autorskú ruku Theofrasta, a nie Aristotela. Za rovnako dôležitý považuje ďalej fakt, že Platónova klasifikácia režimov v *Štátnikovi* sa ostro líši od toho, čo píše v dialógu *Štát* – demokracia je viac zdegenerovaný stupeň, ktorý vzišiel z oligarchie. Naopak, *Štátnik* rovnako ako *Politika* považujú demokraciu za lepšiu formu vlády, než je oligarchia.

Tieto Mastersove postrehy sú zaujímavé, no treba zobrať do úvahy nasledujúce fakty. Okrem toho, že sa dajú nájsť aj iné prípady, v ktorých Aristotelés odkazuje pravdepodobne na Platóna¹⁸ bez toho, že by ho výslovne menoval, je možné sa zamyslieť aj nad nesúlalom vo vzťahu demokracie a oligarchie u samotného Platóna. Nazdávame sa totiž, že tento odlišný postoj by sme dokázali ľahko vysvetliť aj bez konfrontácie s Aristotelom, teda z Platóna samého. Dva Platónove dialógy *Štát* a *Zákony*, ktorých autorstvo nie je ľahké spochybníť,¹⁹ nás konfrontujú s rozdielnym názorom na vyhovujúcu štátnu formu. V dialógu *Štát* predstavuje tyrania tú najskazenejšiu štátnu formu a tyran je symbolom najnespravodlivejšieho človeka (Platón, *Resp.* 580c). V dialógu *Zákony* Platón zvažuje alternatívu štátneho usporiadania, v ktorej bude tyran²⁰ zohrávať významnú úlohu a bude *de facto* nevyhnutnou podmienkou vzniku spravodlivej *polis*. Prečo je to tak? Nazdávame sa, že odpoveď spočíva v rozdiel, ktorý by sme aristotelovsky mohli nazvať „rozdielom medzi absolútne a relatívne najlepšou ústavou“. V Platónovom ideálnom štáte nemá tyran miesto, v reálnejších podmienkach druhého najlepšieho štátu má však pomerne významné postavenie. Ak mohol Platón zmeniť názor v otázke tyrana, prečo by ho nemohol zmeniť pri klasifikácii ústav? Ak predpokladáme, že sa Platónovo myslenie postupom času vyvíjalo, tak sa táto Mastersova hypotéza javí byť menej plauzibilná, dokonca by sme mohli povedať, že je skôr nepotrebnou nadinterpretáciou.

žiť dobre, byla jimi propracována nejen s ohledem na uspořádání soukromého života, ale i na řízení států. Zasluhou Aristotelovou jsme poznali mravy, obyčeje a ústavy téměř všech států nejen řeckých, ale i barbarských, zásluhou Theofrastovou i zákony. Oba učili, jaký má být ten, kdo stojí v čele státu, a kromě toho obšírněji pojednali o nejlepší formě vlády. Zevrubněji byl v tomto ohledu Theofrastos: studoval změny, k nimž dochází v státech, a důležité okolnosti, s nimiž je se třeba vyrovnat, jak to situace vyžaduje“ (Cicero, *De Fin.* V., 11; preložil T. Hrubý).

¹⁸ V *Etike Nikomachovej*, skôr než sa začne venovať otvorenej kritike Platóna, hovorí: „Bude hádam účelnejšie uvažovať o všeobecnom pojme a skúmať, ako sa o ňom hovorí, aj keď je takéto skúmanie neprijemné, pretože idey zaviedli práve naši priatelia“ (Aristot., *Nic.Eth.* 1095a).

¹⁹ Samotný Aristotelés podáva reflexiu týchto Platónových dialógov. S kritikou Platónovho dialógu *Štát* a *Zákony* sa stretávame v druhej knihe *Politiky*.

²⁰ Zákonnodarca – podľa Platóna – pri zriaďovaní *polis* potrebuje tyrana. „Dajte mi mesto ovládané tyranom,“ povie; „tyran nech je mladý, dobrej pamäti, učennivý a svojou prirodzenou povahou odvážny a veľkodušný; a čo sme už v predchádzajúcich rozhovoroch tvrdili, že sa má pridružovať ku všetkým častiam cnosti, to nech sa aj teraz pridružuje k tyranovej duši, ak má byť nejaký úžitok z ostatných jeho vlastností“ (Platón, *Leg.* 709e).

Napriek týmto problémom Masters ďalej uvádza: „Podstatné rozdiely v klasifikácii režimov, ako aj označenie autora *Politiky* za ‚jedného z našich predchodcov‘ (IV., 1289b), môžu predstavovať Theofrastove²¹ (nástupca Aristotela v Lykeione) odkazy na Aristotela. Ak je to tak, môže byť *Štátnik* jeden zo stratených dialógov, ktoré napísal Aristotelés ako mladý muž v Akadémii?“ (Masters 1977, 40).

Na záver predkladá Masters na prvý pohľad azda „najzásadnejší“ argument, prostredníctvom ktorého chce čitateľa presvedčiť, že autorom dialógu *Štátnik* je naozaj Aristotelés (Masters 1977, 40-41). Autor štvrtej knihy²² *Politiky* píše, že Platón vo svojom diele nehovorí o piatom type ústavy, ktorá sa označuje spoločným menom všetkých (πολιτεία), ale iba o štyroch ústavách. Podľa Mastersa však Platón v dialógu *Štátnik* pracuje presne s takýmto typom ústavy (Masters 1977, 40-41).²³ Prečo by to však Aristotelés tvrdil? Východisko údajne predstavuje úvaha, že *Štátnik* je Aristotelov dialóg. Táto myšlienka by mohla byť viac presvedčivá, ak by v Mastersovom texte nechýbal presný bibliografický údaj odkazujúci na konkrétne miesto v „Platónovom“ dialógu, kde sa analyzuje piaty typ ústavy. Tento argument je podozrivý nielen zo strany Mastersa, ale aj zo strany samotného Aristotela. Môžeme spochybníť fakt, že za piatu ústavu by sme mohli považovať dielo, ktoré Platón napísal pod všeobecným názvom *Politeia*, pretože nejde o reálne štátne zriadenie. No fakt, že nedokážeme nájsť pasáže, v ktorých by Platón hovoril iba o štyroch typoch ústav,²⁴ spochybníť nemôžeme.

Keď sa bližšie pozrieme na výskyt slova *politeia* (πολιτεία) v dialógu *Štátnik*, ktorý sa zvykne pripisovať Platónovi, všimneme si, že tento pojem sa tu objavuje pomerne často – nachádzame ho až štrnásťkrát. Ani v jednom prípade sa však nestretávame s definíciou, ktorá by sa zhodovala s Aristotelovým vymedzením *politeie*. Môže za to do veľkej miery samotný fakt, že Aristotelovo vymedzenie tohto typu ústavy je pomerne nejasné. Značné ťažkosti dospieť ku koherentnému vymedzeniu *politeie* spôsobuje samo označenie *politeia*. Ako uvádza Aristotelés, ide totiž o spoločné meno všetkých ústav – *politeia* je aj demo-

²¹ Jaeger upozorňuje aj na problémy, ktoré sa dotýkajú poradia jednotlivých kníh *Politiky*. Podľa Jaegera *Politika* obsahovala pôvodne iba knihy I. – III. a VII. – VIII.; knihy IV. – VI. boli podľa neho dodané až neskôr, avšak samotným Aristotelom (Jaeger 1948, 267-268).

²² „Okrem demokracie a oligarchie sú ešte dve ústavy, z ktorých jednu všetci a aj my počítame medzi štyri známe ústavy (sú to monarchia, oligarchia, demokracia a štvrtá takzvaná aristokracia); piata je tá, ktorá sa označuje spoločným menom všetkých (nazýva sa totiž politeiou), ale pretože sa nevyskytuje často, zväčša ju tí, ktorí sa pokúšajú vymenovať druhy ústav, prehliadajú, a tak sa v teóriách o štáte uvádzajú len tieto štyri, ako u Platóna“ (*Pol.* 1293a).

²³ „But the Statesman, traditionally attributed to Plato, admits the existence of such a form of government.“

²⁴ Autor dialógu *Štátnik* hovorí najskôr o piatich typoch ústav (*Pol.* 291d), neskôr o siedmich (*Pol.* 303b). Keď Platón v dialógu *Štát* popisuje degeneráciu ideálneho štátu (*Resp.* 545c-569c), menuje síce štyri typy nespravodlivých ústav (timokracia, oligarchia, demokracia, tyrania), ale z kontextu po prvé vyplýva, že ide o štyri ústavy, ktoré stoja v opozícii voči ideálnemu štátu. Po druhé, Platón tu predpokladá päť typov ústav, pretože timokracia vzniká degeneráciou z aristokracie (*Resp.* 545c). Na inom mieste v *Štáte* hovorí, že je päť typov ústav, rovnako ako je päť typov duší (*Resp.* 448d).

kracia, oligarchia či aristokracia.²⁵ Prvýkrát sa na stranách *Politiky* stretávame s výrazom *politeia* v druhej knihe, kde Aristotelés analyzuje Platónov dialóg *Zákony*:

„Pokiaľ ide o celú štátnu formu, nemá byť ani demokraciou, ani oligarchiou, ale niečím uprostred medzi nimi, čo sa nazýva *politeiou* (ἢν καλοῦσι πολιτείαν); skladá sa totiž z občanov schopných zbrane (ἐκ γὰρ τῶν ὀπλιτευόντων ἐστίν). Môže mať azda pravdu, ak zriaďuje túto štátnu formu v domnení, že je najvhodnejšia, aby sa terajším štátom stala spoločnou. Nemá však pravdu v tom, že by mala byť najlepšia po tej prvej, ktorú navrhol skôr“ (*Pol.* II. 1265b).

Túto definíciu pravdepodobne nemôžeme brať veľmi vážne (resp. považovať za Aristotelovu samostatnú definíciu štátneho zriadenia), pretože ide len o Aristotelovo hodnotenie druhej najlepšej ústavy (*politeie*), ktorú Platón zriaďuje v dialógu *Zákony*. Toto vymedzenie sa však opäť objavuje v štvrtej knihe, tentokrát bez akýchkoľvek konotácií s Platónom (Aristotelés, *Pol.* IV. 1293b). Na iných miestach v *Politike* nachádzame ďalšie indície pre to, čo môže *politeia* (nie ako generické označenie) predstavovať. *Politeia* je zriadenie, v ktorom vládne veľké množstvo ľudí s cieľom spoločného prospechu (*Pol.* III. 1279a). Najlepšia ústava, teda *politeia*, sa má skladať z rovnakých občanov a z čo najväčšmi podobných (βούλεται δὲ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων) a má to byť vláda strednej vrstvy (*Pol.* IV. 1295b). *Politeia* je akýsi druh demokracie (*Pol.* IV. 1290a), je to ústava, ktorá rozdeľuje úrady jednak podľa slobody, jednak podľa majetku a kombinuje demokratické a oligarchické princípy pri súdnictve, pri účasti na ľudovom zhromaždení a pri obsadzovaní úradov žrebom alebo voľbou (*Pol.* IV. 1294a-b).

Z nájdených výskytov tohto pojmu vyplýva, že *politeia* v štvrtej knihe *Politiky* predstavuje kombináciu medzi demokraciou a oligarchiou. Je to ústava, ktorá sa skladá z občanov, ktorí sú si navzájom rovní a sú si veľmi podobní, a je zameraná na všeobecné blaho. Nachádzame podobné vymedzenie *politeie* v dialógu *Štátnik? Z uvedených správ*, pokiaľ chceme preskúmať pravdivosť Mastersovho tvrdenia, si môžeme vybrať iba tie správy, ktoré sa nachádzajú v prvej až tretej knihe. To, čo nachádzame v štvrtej knihe, patrí (podľa Mastersa) Theofrastovi. Neostáva nám iné len pracovať s veľmi všeobecným tvrdením, že *politeia* je zriadenie, v ktorom vládne veľké množstvo ľudí sledujúcich spoločný prospech a ktoré predstavuje opozíciu voči demokracii.

V dialógu *Štátnik* sa s týmto pojmom stretávame v časti 291d, ktorá plynulo ústi do niečoho, čo by sme mohli označiť ako implicitné protirečenie s aristotelovským vymedzením *politeie*. V *Štátnikovi*, podobne ako je to u Aristotela, sa vyskytujú tiež dve verzie jednej formy vlády (monarchia môže byť buď kráľovstvom, alebo tyraniou), avšak s výnimkou demokracie. „Pri demokracii, či už vládne množstvo nad majetnými násilne, alebo na základe dobrovoľnosti a či už pritom presne zachováva zákony, alebo nie, nikto nemení jej meno“ (Platón, *Pol.* 292a). Práve podľa Aristotela je *politeia* istým typom

²⁵ Slovník Liddle – Scott – Jones uvádza preklady ako *condition and rights of a citizen, citizenship, grants of citizenship, the daily life of a citizen, life, living, body of citizens, civitas, government, administration, tenure of public office, civil polity, constitution of a state* atď. (Liddle – Scott 1883, 1240).

demokratickej vlády, alebo inak povedané – demokracia predstavuje odvrátenú stranu *politeie*. Zdá sa, že aj keby sa demokracia (ako vláda väčšiny) podieľala na všeobecnom dobre, nenazýval by ju Platón *politeiou*. O pár riadkov nižšie však „host“ predsa len formuluje niečo, čo by mohlo tvoriť istú paralelu s Aristotelovou *politeiou*.

„Host: Z vlády jednotlivca vzniká kráľovská vláda a tyrania a z vlády niekoľkých zasa, ako sa povedalo, v najpriaznivejšom prípade aristokracia alebo inak oligarchia, vládu veľkého množstva sme však vtedy označili jednoducho ako demokraciu; no teraz musíme aj túto pokladať ako dvojitú (ὄν δ' αὖ καὶ ταύτην ἡμῖν θετέον ἐστὶ διπλήν).

Sókratés Mladší: Ako však a podľa čoho ju rozdelíme?

Host: Práve tak ako ostatné, aj keď pre ňu nemáme dvojité meno; ale rozdiel, či sa vládne podľa zákonov, alebo protizákonne, platí pre ňu rovnako ako pre ostatné“²⁶ (Platón, *Pol.* 302d-e).

Mohli by sme teda súhlasiť, že Masters má pravdu, ak tvrdí, že dialóg *Politikós* napísal Aristotelés, pretože a) v *Politike* sa uvádza, že Platón nehovorí o piatom type ústavy, ktorá má spoločné meno všetkých, a b) v dialógu *Štátnik* sa hovorí o *politei*?

Mastersov argument považujeme za nedostatočný,²⁷ ale predpokladáme, že vo všeobecnosti je možné jeho názor dobre rozvíjať na viacerých úrovniach. Tvrdíme, že s jasnejšou definíciou *politeie* ako ústavného usporiadania sa stretávame až v štvrtej knihe *Politiky*. Táto kniha sa však podľa Mastersa pripisuje Theofrastovi, nie Aristotelovi. V predchádzajúcich knihách sa stretávame s vágnejším vymedzením *politeie*, ktoré by sa mohlo dobre prekrývať s rovnako nejasnými vyjadreniami o „dvojitaj demokracii“ z dialógu *Štátnik*. Zatiaľ čo v *Politike* je mierou spravodlivých a nespravodlivých ústav kategória všeobecného dobra, v *Štátnikovi* je to dodržiavanie zákonov. Táto odlišnosť však nepredstavuje interpretačný problém. Nazdávame sa, že medzi všeobecným dobrom a dodržiavaním zákonov v *polis* je celkom zjavná súvislosť.²⁸ V postate ide o to isté – dodržiavanie zákonov slúži na dosiahnutie všeobecného dobra. Nemôžeme si nevšimnúť, že tieto úvahy celkom dobre zapadajú do Cicerónových správ o vzťahu medzi Aristotelovým a Theofrastovým politickým učením: Aristotelove vymedzenia *politeie* sú veľmi všeobecné. S podrobnosťami sa stretávame až v štvrtej knihe *Politiky*. Zdá sa, že Aristotelov koncept naplno rozvinul až Theofrastos, ktorý sa *politeiou* zaoberal podrobne.

Aristotelés a dialóg *Sofista*.²⁹ V novembri 1979 na stránkach vedeckého časopisu *Political Theory* vychádza reakcia Antona-Hermannu Chrousta na Mastersove závery

²⁶ Prel. J. Špaňár.

²⁷ Masters podáva iba nezdôvodnené tvrdenie, nikde necituje predmetné pasáže z dialógu *Štátnik* a neuvádza, s ktorým Aristotelovým vymedzením *politeie* by sa mal *Štátnik* zhodovať (por. Masters 1977, 40-41).

²⁸ Por. (Platón, *Pol.* 308e).

²⁹ V ďalšom skúmaní diskusie medzi Mastersom a Chroustom sme sa rozhodli pokračovať uvedením Chroustových názorov na dialóg *Sofista*. Tento (na prvý pohľad) „neočakávaný“ krok vyplýva z toho, že ani sám Chroust nereaguje na Mastersove hypotézy o dialógu *Štátnik*, ale hneď sa zameriava

v článku *The Case of Aristotle's Missing Dialogues: Who Wrote The Sophist, the Statesman, and the Politics?* Chroustova prvá námietka je veľmi obligátna. Už Aristofanés Byzantský (fl. 217 pred Kr.)³⁰ údajne považoval *Štátnika* a *Sofistu* za autentické Platónove dialógy. Okrem iného máme podľa Chrousta k dispozícii aj ďalšie svedectvá, ktoré hovoria v prospech Platónovho autorstva – Thrasyllus, Derkylidés, Tyrannion z Amisu a v neposlednom rade Diogenés Laertský (Chroust 1979, 537).

Na týchto istých informáciách je založená aj Mastersova argumentácia, fakty však využíva iným spôsobom. Tvrdí, že aj *Sofistu*, aj *Štátnika*, v ktorých nevystupuje Sókratés, ale „eleátsky hosť“, pripisuje Diogenes Laertský Platónovi. Ten istý Diogenes Laertský však pripisuje Platónovi aj tie diela, ktoré sa dnes bežne považujú za falošné, ako je napr. *Alkibiades II*. Aristotelovi zas pripisuje dve knihy *O politikovi*, jednu knihu *O sofistovi* a tri knihy *O filozofii*. Masters sa domnieva, že tieto Aristotelove diela mohli byť písané formou dialógu, pretože zoznam diel u Diogena Laertského sa má začínať „dialógmi a inými exoterickými prácami“.³¹

Ďalšie Chroustove námietky plynule prechádzajú k otázke autorstva druhého spomínaného dialógu *Sofista*.³²

Masters, naopak,³³ vo svojom článku nevenuje až takú veľkú pozornosť dialógu *Sofista*,³⁴ akú venuje *Štátnikovi*. Nazdáva sa „iba“,³⁵ že citácie zo *Sofistu*, ktoré Aristotelés

iba na pár riadkov z Mastersovho článku *The Case of Aristotle's Missing Dialogues*, ktoré sa venujú dialógu *Sofista*. Iná štruktúra našej state, vzhľadom na konkrétny obsah celej diskusie, je z tohto dôvodu vylúčená. Por. poznámku pod čiarou č. 32.

³⁰ George Grote sa vo svojom diele *Plato and the Other Companions of Socrates I*. domnieva, že katalóg Platónových diel Aristofana Byzantského je jednoznačne dôveryhodný a zároveň že iba prebral zoradenie dialógov. Dialógy boli podľa Groteho zoradené do trilógií už za čias Kallimacha a možno ešte pred ním (Grote 1865, 146-155).

³¹ Diogenés Laertský nič také nespomína. Ako dôkaz, že začína dialógmi a exoterickými dielami, Masters cituje interpretačné authority, ako sú napr. Jaeger a Grote (Masters 1977, 41).

³² Nazdávame sa, že Chroust volí takýto postup preto, lebo sa sám obšírne venoval otázke Aristotelovho strateného dialógu *Štátnik*. V článku *Aristotle's Politicus: A Lost Dialogue* nadväzuje na Jaegera, ktorý identifikoval zlomok zo Syriana. Tento fragment tvrdí, že Aristotelés v *Štátnikovi* považoval dobro za najpresnejšiu mieru všetkých vecí. Z tohto citátu vyvodzuje spolu s Jaegerom doktrínálne pozadie dialógu *Štátnik*, ktorý na základe fragmentu vidí v ranom Aristotelovi platonika. Mierou všetkých vecí je dobro, teda podľa Jaegera Idea Dobra, ako ju poznáme z Platónovho dialógu *Štát*. Chroust sa nazdáva, že tento fragment je oveľa bližší Platónovmu názoru zo *Zákonov*, že boh je mierou všetkých vecí, a nie idea. Teda v Syriánovom zlomku sa pod mierou všetkých vecí myslí skôr dobro ako boh, nie ako idea (por. Chroust 1965, 346-353). Nazdávame sa, že toto tvrdenie zbytočne hľadá rozdiel tam, kde pravdepodobne nie je. Platónsky boh a platónska idea majú k sebe veľmi blízko. Podľa Platóna je idea božská. „... Platón přenesl jméno ‚bůh‘ na absolutní jšoucno, kterého došel svým myšlením“ (Novotný III 1949, 37).

³³ Odlišné zameranie autorov však v tejto diskusii nepredstavuje žiaden problém, pretože snaha zodpovedať autorstvo jedného alebo druhého dialógu je stále odpoveďou na tú istú otázku – obsah dialógov totiž prezrádza ich vnútornú prepojenosť a ak sa potvrdí Platónovo autorstvo v jednom prípade, bude platiť aj v tom druhom.

³⁴ Por. (Masters 1977, 41-43).

³⁵ Masters ešte dodáva, že *Sofista* kritizuje „priateľov ideí“ (248a-249d), a cituje opäť Ciceróna –

uvádza na viacerých miestach v *Metafyzike* (*Met.* XI.8.1064b, VI.2.1026b), nie sú priame citáty z tohto dialógu, ako sú tie zo *Štátu* a *Zákonov*. Zdôrazňuje, že tvrdenia z XI. a VI. knihy *Metafyziky*, teda – Platón sa v istom zmysle nemýlil, keď hovoril, že sofista trávi svoj čas pri nebytí³⁶ – nie sú explicitné. Z tohto dôvodu Masters tvrdí, že môže ísť o Platónov názor, ktorý prednášal v Akadémii. Chroust označuje jeho úvahy za argumentáciu *ad hoc*. Okrem toho, že naozaj môžeme tento typ argumentácie označiť ako *ad hoc*, je potrebné uviesť, že Platón/autor *Sofistu* skutočne hovorí o sofistovi v spojitosti s tým, že trávi čas pri nebytí: „Sofista uteká do temnoty nesúcna, obratnosťou ju dosahuje, ale pre temnotu miesta je ťažké ho spozorovať“ (Platón, *Soph.* 254a).

Chroust tvrdí, že sa nám zachovali s veľkou pravdepodobnosťou autentické zlomky, ktoré nás informujú o povahe Aristotelovho *Sofistu*: 1. „Aristotelés v Sofistovi hovorí, že Empedoklés bol prvý, kto vynášiel dialektiku.“³⁷ 2. „Aristotelés tiež uvádza, že (Empedoklés) bol majstrom v slobode a slobodomyselnosti a napriek všetkým pravidlám odmietol kráľovstvo, ako o ňom uvádza Xanthos, pretože zjavne uprednostňoval jednoduchý život.“³⁸ 3. „Prvá kniha, ktorú (Prótagorás) čítal na verejnosti bola o bohu... Čítal ju v Athénach, v Eurípidovom dome, alebo ako niekto hovorí, v Megaklovom, zatiaľ čo ostatní uvádzajú, že sa to odohralo v Lýkeu a tým čitateľom bol jeho žiak Archagoras, syn Theodota, ktorý to čítal zaňho. Jeho žalobca bol Pythodóros, syn Polyzea, jedného zo Štyristo, (v *Sofistovi*) Aristotelés však tvrdí, že jeho žalobca bol Euathlos“³⁹ (Chroust 1979, 538).

Chroust sa na základe týchto fragmentov domnieva, že Aristotelov *Sofista* mohol predstavovať niečo, čo by sme mohli nazvať „Stručné dejiny filozofie“ alebo „Dejiny dialektiky“ (Chroust 1978, 538).

Podľa nás je však dôležité, že tieto zlomky vypovedajú o povahe a najmä o forme Aristotelovho diela *Sofista*. Zdá sa, že tento *Sofista* by mohol byť iba s malou pravdepodobnosťou písaný vo forme dialógu. Zachované zlomky nám skôr pripomínajú niečo, čo by sa mohlo nachádzať v „typických“ Aristotelových spisoch. S týmto tvrdením by mohol súvisieť aj fakt, že u Diogena Laertského⁴⁰ sa nám nezachoval dialogický názov druhého spomínaného diela (*Štátnik*), ale práve ten ezoterický (*O štátnikovi*).⁴¹ Navyše sa v Platónovom *Sofistovi* nedajú nájsť spomínané zlomky o Empedokleovi alebo Prótagorovi. Chroustova odpoveď na Mastersov článok disponuje skutočne silnou námietkou. Stále sa však vynárajú otázky – akú úlohu v celej tejto diskusii zohráva krátke spojenie dvoch slov „τὼν εἰδῶν φίλους“? Spojenie týchto slov je nám dôverne známe z prvej knihy Aristote-

„Aristotelés bol potom prvý, kto narušil teóriu druhov (t. j. Ideí)...“ (por. Masters 1977,42).

³⁶ „Proto Platón v jistém smyslu ne nesprávně přisoudil sofistice, že zkoumá co není“ (Aristot., *Met.*, VI., 2., 1026b), „... a proto Platón výstižně řekl, že sofista zabývá se nejsoucнем“ (Aristot., *Met.*, XI., 8., 1064b; preložil A. Kříž).

³⁷ DL, VIII.58.

³⁸ DL, VIII.63.

³⁹ DL, IX.54.

⁴⁰ DL V.1.

⁴¹ Περὶ Πολιτικοῦ.

lovej *Etiky Nikomachovej* (Aristot., *Nic.Eth.*, I., 1096a). Tie isté slová nachádzame v Platónovom dialógu *Sofista*. Vieme nájsť aj iné miesto v Platónových dialógoch, kde sa objavuje toto spojenie? Zdá sa, že nie.

Záver. Zanietené snahy o rozuzlenie približne dve tisícročia starej hádanky o tom, či sa počas veľkej katalogizácie Platónových diel za múrmi Akadémie alebo alexandrijského Musaionu zamenili rovnomenné dialógy *Štátnik* a *Sofista*, priniesli v podaní Mastersa a Chrousta niekoľko pomerne presvedčivých hypotéz a argumentov. Napriek tomu, že Mastersove ani Chroustove argumenty definitívne nevyčerpávajú všetky interpretačné možnosti, môžeme ich považovať za vynikajúci prostriedok, ktorý nás dokáže priviesť k vlastnej reflexii vzťahu Platónovho a Aristotelovho myslenia. V diskusii o autorstve dialógov *Štátnik* a *Sofista* sú obaja interpretátori rovnocennými súpermi. Masters vyniká v argumentácii o autorstve dialógu *Štátnik*. Napriek tomu, že niektoré tvrdenia necháva nepodložené a ďalej ich nerozvíja, veríme, že sa nám ho podarilo doplniť a poukázali sme na možnosti, pri ktorých by sa jeho téza o tom, že Aristotelés je autorom dialógu *Štátnik*, mohla viac približovať pravde. Naopak, Anton-Hermann Chroust podáva veľmi presvedčivú argumentáciu v prospech toho, že Aristotelés s veľkou pravdepodobnosťou nemohol napísať Platónov dialóg *Sofista*, tak ako ho poznáme dnes. Prístupy oboch interpretátorov historiografie antickej filozofie síce ponúkajú riešenia niektorých otázok, ale zároveň týmito odpoveďami mnohé ďalšie nastoľujú. Aké stanovisko k „platónskej otázke“ zastáva Masters? Nazdávame sa, že niektoré jeho tvrdenia by sa iste výrazne zmenili, keby bol napríklad zástancom developmentalizmu alebo by zastával Thesleffovu hypotézu o tom,⁴² že Platón celý život prepisoval svoje dialógy. Masters však nikde neuvádza svoj postoj k tejto otázke.

Napriek tomu, že sa v *Štátnikovi* a *Sofistovi* skutočne vyskytuje množstvo „aristotelovských“ motívov – ako napríklad spomínaná klasifikácia ústav, kritika teórie ideí a. i. –, neznamená to automaticky, že dialógy musel napísať Aristotelés. V dialógu *Zákony*, o ktorom s istotou vieme povedať, že ho Aristotelés nenapísal, tiež nachádzame množstvo myšlienok,⁴³ ktoré nám až nápadne pripomínajú tohto filozofa. Nazdávame sa, že všetky tieto problémy by sa dali elegantne zodpovedať, ak by sme otázku položili inak než Masters. Prečo sa pýtame, či predmetné dialógy napísal Aristotelés? Prečo považujeme tie myšlienky, v ktorých sa prvý Akademik a prvý Peripatetik spolu zhodujú, automaticky za Aristotelove? Čo ak sú Platónove? Ved' Aristotelés bol viac ako tretinu svojho

⁴² Holger Thesleff bol zástancom teórie, že Platón celý svoj život dialógy prepisoval. To znamená, že k dialógom, ktoré považujeme napr. za rané, sa mohol vracáť v starobe a podobne (por. Thesleff 2009). Ak by Masters pracoval s takýmto interpretačným rámcom, mohol by pokojne prijať to, že Platón prepisoval svoje diela vzhľadom na prebiehajúcu diskusiu v Akadémii, ktorej sa zúčastňoval aj Aristotelés. Ak by sme prijali túto teóriu, nemohli by sme dôverovať ani potencionálnym argumentom, ktoré by boli založené na stylometrii.

⁴³ Platón predostiera v *Zákonoch* myšlienku, ktorá sa veľmi podobá na to, o čom hovorí Aristotelés v *Politike*. „Ľudia si musia nevyhnutne dávať zákony a podľa zákonov žiť, inak by sa v ničom neodlišovali od najdivších zvierat“ (Platón, *Leg.* 875a).

života Platónovým žiakom a členom Akadémie, nie naopak. Skúmanie tohto problému až nápadne pripomína „sókratovskú otázku“. Bolo by zvláštne, ak by sme všetky zhodné pasáže u Platóna a iných sokratovcov (napr. Xenofonta) považovali za dôkaz toho, že Platón odpisoval od Xenofonta alebo *vice versa*. Úplne absurdné by však bolo, ak by sme Sókratove myšlienky u Xenofonta alebo Platóna považovali v skutočnosti za Platónove, resp. Xenofontove, a nie Sókratove. Tak ako je u Platóna implicitne a niekedy aj explicitne prítomný Sókratov odkaz, tak je prítomný aj Platón u Aristotela ako učiteľ u svojho žiaka.

Literatúra

- ANAGNOSTOPOULOS, G. (2009): Aristotle's Works and Thoughts. In: *A Companion to Aristotle* (ed. G. Anagnostopoulos), Blackwell Publishing, 14-29.
- ARISTOTELÉS (2011): *Etika Nikomachova*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Kalligram.
- ARISTOTELÉS (2008): *Metafyzika*. Prel. A. Kříž. Praha: Rezek.
- ARISTOTELÉS (2009): *Politika*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Kalligram.
- BOHÁČEK, K. (2009): O pravosti dialogu. In: Havlíček, A. – Jínek, J. (eds.): *Platónův dialog Alkibiadés*. Praha: OIKOYMENH, 9-25.
- BOBONICH, CH. (2007): Why Should Philosophers Rule? Plato's Republic and Aristotle's Protrepticus. *Social Philosophy and Policy*, 24 (2), 153-157.
- BRANDWOOD, L. (1990): *The Chronology of Plato's Dialogues*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CANFORA, L. (2001): *Dejiny řecké literatury*. Praha: KLP.
- CHROUST, A. H. (1965): Aristotle's Politicus: A Lost Dialogue. In: *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 108, 346-353.
- CHROUST, A. H. (1973): *Observation on Aristotle's Lost Works*. University of Notre Dame Press.
- CHROUST, A. H. (1979): On Masters's „The Case of Aristotle's Missing Dialogues“. *Political Theory*, 7 (4), 537-543.
- CICERO, M., TULLIUS (1959): *De Legibus*. Paris: Belles Lettres.
- CICERO, M., TULLIUS (1896): O nejvyšším dobru a zlu. Prel. T. Hrubý. In: *Sbírka spisů filosofických*, Vol. II., Praha: Nakl. J. Otty.
- CORNFORD, F. M. (1935): *Plato's Theory of Knowledge*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- DIOGENÉS LAERTIOS (2007): Životopisy slavných filozofů. Prel. M. Okál. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov.
- ERLER, M. (2007): *Überweg. Grundriss der Geschichte der Philosophie. Die Philosophie der Antike*. Bd. 2. Platon. Basel: Schwabe Verlag.
- GROTE, G. (1865): *Plato and the Other Companions of Socrates*, Vol. I. London: John Murray, Albemarle street.
- JAEGER, W. (1948): *Aristotle*. Oxford: Clarendon Press.
- JIRSA, J. (2009): Epistemologické problémy poznání sebe sama. In: Havlíček, A. – Jínek, J. (eds.): *Platónův dialog Alkibiadés*. Praha: OIKOYMENH, 8-106.
- LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. (1883): *A Greek-English Lexicon*. New York: Harper and Brothers, Franklin Square.
- MASTERS, R. (1977): The Case of Aristotle's Missing Dialogues: Who wrote the Statesman and the Politic? *Political Theory*, 5 (1), 31-60.
- MASTERS, R. (1979): On Chroust: A Reply. *Political Theory*, 7 (4), 545-547.
- MOMIGLIANO, A. (1993): *The Development of Greek Biography*. Harvard: Harvard University Press.

- NAILS, D. (1994): Plato's Middle Cluster. *Phoenix*, 48, 62-67.
- NOVOTNÝ, F. (1949): *O Platónovi*. Vol. III. Praha: Jan Laichter.
- PLATÓN (1990): *Dialógy I. – III*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran.
- PLATO (1903): *Platonis Opera*. Ed. John Burnet. Oxford: Oxford University Press.
- ROW, C. J. (1991): Aims and methods in Aristotle's Politics. *Classical Quarterly*, 27, 57-74.
- SHARKLES, R. W. (2007): Aristotle's exoteric and esoteric work: summaries and commentaries.
In: *Greek and Roman Philosophy 100 BC – 200 AD*, 2 (94), 505-512.
- SOCHER, J. (1920): *Über Platons Schriften*. München: Der königlichen Akademie der Wissenschaften in München.
- THESLEFF, H. (2009): *Platonic Patterns: A Collection of Studies by Holger Thesleff*. The United States of America: Parmenides Publishing.

Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA 1/0864/18 *Ad Fontes Cynicorum Socraticorum: pramene a interpretácia sokratovského kynizmu*.

Zuzana Zelinová
Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: zelinoval3@gmail.com